

Waldemar Paruch

Świat i Polska końca XX wieku :
konferencja naukowa z okazji
jubileuszu 30 lecia politologii w
Uniwersytecie Marii Curie
Skłodowskiej, Lublin dnia 10 grudnia
1994 roku

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 23,
348-352

1995/1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

— albo aktywność narodowa; jest to stwierdzenie zbyt ogólnikowe i przesadne. Prawdą jest, że „centralizacja” nie zawsze pociągała za sobą wzrost aktywności ogniw ruchu polskiego oraz budziła wiele kontrowersji i opisu ze strony działaczy terenowych. Ale trzeba ją jednak uznać za nieuchronną i zasadniczo wzmacniającą ruch polski.

W ostatnim rozdziale pada też stwierdzenie, iż w końcu 1938 roku nastąpiło „faktyczne bankructwo dotychczasowych założeń programowych ruchu polskiego”. Nie mogę zgodzić się z tą tezą, gdyż w ówczesnej sytuacji, trudno znaleźć inny model funkcjonowania ruchu polskiego, który sprawniej przeciwstawiłby się totalizmowi. Sam autor też nie podaje żadnego alternatywnego, jego zdaniem, programu działania w tym okresie.

Na koniec podaję dwa sprostowania wynikające z lektury tej pracy, tj.: — Nowe koncepcje działania polskiego ruchu narodowego w sferze organizacyjnej po przejściu władzy przez Hitlera były dziełem nie Augusta Zaleskiego, lecz Antoniego Zaleskiego attaché konsularnego w Olsztynie w latach 1930–1931, następnie pracownika konsulatu generalnego w Berlinie.² — Na Śląsku Opolskim w okresie międzywojennym powstało łącznie 11 szkół, w tym 3 w roku 1930, 7 w 1931 oraz 1 w roku 1936.³

Żadna z przytoczonych tu uwag nie obniża wysokiej oceny omawianej publikacji. Praca ta stanowi duży krok w badaniach nad dziejami polskiego ruchu narodowego w Niemczech i może być inspiracją i podstawą do dalszych dociekań na ten temat. Decyduje bowiem o tym jej zasadnicza część i źródła. Błędy i usterki dotyczą spraw drugorzędnych i nie mają wpływu na ogólną niekwestionowaną wartość i przydatność opracowanej z dużą pieczołowitością książki.

Tomasz Browarek

„Świat i Polska końca XX wieku. Konferencja naukowa z okazji jubileuszu 30-lecia politologii w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin, dnia 10 grudnia 1994 roku” [sprawozdanie]

Dnia 10 grudnia 1994 roku Wydział Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej zorganizował konferencję naukową „Świat i Polska końca XX wieku”. Była ona podsumowaniem naukowym obchodów 30-lecia politologii w UMCS.

Otwierając konferencję dziekan wydziału prof. dr hab. Jan Jachymek przedstawił historyczny rys rozwoju politologii w UMCS zarówno w aspekcie instytucjonalnym, jak i naukowo-dydaktycznym. Pierwszym stanem granicznym było powołanie w 1964 roku Studium Nauk Politycznych, które zajmowało się realizacją przedmiotu podstawy nauk politycznych, w ramach bloku przedmiotów humanistycznych obowiązkowych w dydaktyce wszystkich państwowych uczelni. Sytuację zaś w roku 1994 wyznaczają — według J. Jachymka — dwa elementy. Pierwszy wynika z faktu, iż Wydział Politologii UMCS jest jedynym o tej nazwie wydziałem w uniwersytetach polskich, posiadającym zarówno prawo nadawania stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce, jak i prowadzącym samodzielnie studia politologiczne w systemach: dziennym i zaocznym. Drugi polega na tym, że jest jedną z kilku placówek w Polsce prowadzących badania poli-

² M. Szostakowska, *Konsulaty polskie w Prusach Wschodnich w latach 1920–1939*, Olsztyn 1990, s. 155–157.

³ T. Musioł, *Polskie szkolnictwo prywatne na Śląsku Opolskim 1930–1939*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962, s. 53.

tologiczne obejmujące (1) analizę konkretnych problemów politycznych, (2) poszukiwanie i wypracowywanie podstaw metodologicznych tychże badań.¹

Niewątpliwie wszystkie placówki prowadzące badania politologiczne próbują jednocześnie rozwiązywać wspólny dla politologii w Polsce dylemat. Polega on na konieczności wyraźnej specjalizacji na twórców teorii „podstawowych” i „stosowanych”, świat wiedzy politologicznej bowiem i świat jej zastosowań są różne. Jak w jednym obowiązuje kryterium prawdziwości, tak w drugim kryterium efektywności.²

Przyjęty przez organizatorów temat konferencji „Świat i Polska końca XX wieku” pociągnął za sobą dwie konsekwencje. Po pierwsze, był odpowiednio pojemny od strony poznawczej, dający szansę pokazania różnorodności obszarów i problemów badawczych podejmowanych przez grono lubelskich politologów, ale jednocześnie uniemożliwił nadanie konferencji oraz materiałom pokonferencyjnym ścisłej dyscypliny, zarówno problemowej, jak i metodologicznej. Po drugie, układ konferencji obejmujący dziesięć referatów i dziesięć komunikatów uzyskał cechę dychotomiczną: najpierw rozważania dotyczące problematyki międzynarodowej, a obejmujące zagadnienia: stosunków międzynarodowych, myśli politycznej w aspekcie jej twórców i wyrazicieli, systemów politycznych poszczególnych państw; następnie zaś problematyka krajowa, w ramach której podjęto rozważania nad: uwarunkowaniami bezpieczeństwa Rzeczypospolitej, funkcjonowaniem podmiotów polityki w Polsce (partie polityczne, Rada Ministrów RP), kwestiami społecznymi (szkolnictwo polonijne, kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego, feminizm), zagadnieniami ideologicznymi (wizje przyszłej Polski).

Wbrew sygnalizowanej powyżej, a wynikającej z tytułu dychotomiczności, można — w sposób bardziej celowy — przedstawione referaty i komunikaty podzielić na trzy grupy. Do pierwszej zaliczyłbym te, w których podjęto analizę zagadnień globalnych. Drugą grupę tworzyłyby prace, w których poruszono kwestie kontynentalno-regionalne, natomiast problematyka krajowa byłaby trzecim poziomem rozważań. Zachowanie proporcji między owymi trzema poziomami nie uważam za istotne, przy przyjętej szerokiej formule konferencji.

Problematykę globalną podjęli: Ziemowit Jacek Pietraś, *Struktura Nowego Ładu Międzynarodowego u progu XXI wieku*; Czesław Maj, *Utopie międzynarodowe końca XX wieku*; Bogusław Pawłowski, *Religie u progu trzeciego tysiąclecia*; Maria Marczevska-Rytko, *Populizm wobec wyzwań współczesności*; Krystyna Trembicka, Waldemar Paruch, *Globalne uwarunkowania bezpieczeństwa Polski u schyłku XX wieku. Antecedencje, systemy, warianty*; Marek Pietraś, *Dynamika procesów bezpieczeństwa międzynarodowego u progu XXI wieku*.³

Analiza owych wystąpień tworzy przesłanki do sformułowania dwóch grup wniosków.

1. Świat końca XX wieku, tkwiący w okresie przejściowym między upadkiem jednego systemu a przed wyklarowaniem się zrębów nowego ładu, będzie zdeterminowany przez

¹ J. Jachymek, *Trzydzieści lat politologii w UMCS*, [w:] *Świat i Polska końca XX wieku*, red. M. Żmigrodzki, (złożona do druku w Wydawnictwie UMCS).

² Zob. B. Krauz-Mozer, W. Szostak, *Teoria polityki. Podstawy metodologiczne politologii empirycznej*, Kraków 1993, s. 54–58; W. Paruch, *W poszukiwaniu paradygmatu badań politologicznych. Rozważania o książce Barbary Krauz-Mozer i Władysława Szostaka, „Teoria polityki. Podstawy metodologiczne politologii empirycznej”*, „Annales UMCS. Sec. K”, (złożony do druku); T. Klementewicz, *Politologia tradycyjna a politologia teoretyczna w poszukiwaniu modelu metodologicznego nauki o polityce*, „Studia Polityczne” 1992, nr 1, s. 95–106.

³ Artykuł Marka Pietrasia nie był prezentowany na konferencji, ale przewidywany jest jego druk w materiałach pokonferencyjnych, dlatego też został uwzględniony w sprawozdaniu z konferencji.

podstawową prawidłowość życia międzynarodowego. Polega ona na zwalczaniu się tendencji monocentrycznych i imperialnych z tendencjami policentrycznymi i poliarchicznymi.⁴

Po pierwsze, w wystąpieniach zarówno Krystyny Trembickiej i Waldemara Parucha, jak i Ziemowita Jacka Pietrasia zostały zaprezentowane XIX i XX-wieczne systemy bezpieczeństwa poprzez opis ich istoty oraz wyjaśnienie mechanizmów dekompozycji, w tym i schematu upadku mocarstw.⁵

Po drugie, Z. J. Pietraś scharakteryzował pojałtańskie przekształcenia i ich różnorodne uwarunkowania, prezentując za J. N. Rosenau teorię turbulencji, czyli poszukiwania ładu w stosunkach międzynarodowych, określanych przez parametry, które stają się wyjątkowo złożone i zmienne.⁶

Po trzecie, w artykułach K. Trembickiej i W. Parucha oraz Z. J. Pietrasia zaprezentowano scenariusze rozwoju wydarzeń na poziomie globalnym. Ci pierwsi autorzy piszą o systemie bezpieczeństwa, w tym drugim zaś przypadku mowa jest o nowym ładzie międzynarodowym. Występują też między tymi autorami różnice co do przewidywanej struktury pojałtańskiego świata. Z. J. Pietraś przewiduje ich pięć: zerobiegunowa, unipolarna, bipolarna, tripolarna i multipolarna, formułując własną prognozę — prawdopodobieństwa powstania pentagonalnej triady triad połączonych. Trembicka i Paruch postrzegają świat końca XX wieku jako stojący przed alternatywą: albo wariant trzeci, historycznie systemu kolektywno-paternalistycznego (pentarchia), albo system monocentryczny luźny (Stany Zjednoczone Ameryki hegemonem). Wyrażają oni opinię, popartą analizą czynników pozytywnych i negatywnych obu systemów, iż obie alternatywy mają zbliżone prawdopodobieństwo realizacji.

Po czwarte, Marek Pietraś dokonał deskrypcji dynamiki procesów bezpieczeństwa międzynarodowego u progu XXI wieku zarówno w aspekcie zasadniczej ewolucji zakresu treści tego terminu, jak i wpływu szerokiego rozumienia kategorii bezpieczeństwo na rozwój środowiska międzynarodowego. Generalnym wnioskiem M. Pietrasia jest przekonanie o zmianie paradygmatu bezpieczeństwa we współczesnym świecie, następuje bowiem odejście od paradygmatu realistycznego na rzecz nowego, zdominowanego przez racjonalność kolektywną całej międzynarodowej społeczności.

2. U schyłku XX wieku następują wyraźne, często wzajemnie sprzeczne i zarazem ciekawe procesy aksjologiczne. Na podstawie prac i wystąpień Czesława Maja, Bogusława Pawłowskiego i Marii Marczewskiej-Rytko można uchwycić ich generalne linie:

— nastąpił rozkwit na szeroką skalę swoistego kultu nauki i techniki. Pawłowski mówił nawet o narzucaniu przez naukę wiary w jej ustalenia, co „przekreśla właściwie zasadę obiektywizmu” i jest wyrazem fanatyzmu.

— towarzyszą temu dwa, wydawać by się mogło sprzeczne procesy. Z jednej strony stały wzrost treści świeckich w życiu społecznym i jednostkowym, a tym samym stałe zmniejszanie się wpływów kościołów i religii. Można więc mówić o kryzysie religii. Z drugiej strony w świecie ludzi bogatych rozwijają się nowe religie i kultury oraz pojawia się zainteresowanie magicznymi praktykami czy też ulega się ułudom wynikającym z nauki,

⁴ J. Kukułka, *Zależności i współzależności międzynarodowe*, [w:] *Polska w środowisku międzynarodowym. Problemy współzależności*, red. E. Haliżak, M. Tabor, Warszawa 1993, s. 9–10; zob. Z. J. Pietraś, *Nowy Ład Międzynarodowy u progu XXI wieku*, [w:] *Świat i Polska...*

⁵ Zob. P. Kennedy, *Mocarstwa świata. Narodziny–Rozkwit–Upadek. Przemiany gospodarcze i konflikty zbrojne w latach 1500–2000*, Warszawa 1994, s. 513; por. W. Paruch, K. Trembicka, *Globalne uwarunkowania bezpieczeństwa Polski u schyłku XX wieku. Antecedencje, systemy warianty*, [w:] *Świat i Polska...*

⁶ J. N. Rosenau, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, Princeton 1990, s. 76–80.

od której żąda się rozwiązywania problemów dla naukowców w danym momencie i przy obecnym stanie wiedzy nierozwiązywalnych.

— Czesław Maj uznał za udowodnione upowszechnianie się standardów kultury politycznej, przy jednoczesnym rozszerzaniu się pojemności znaczeniowej niektórych wartości. Następuje też reinterpretacja pewnych elementów tradycji, przy zastrzeżeniu, że stereotypy wprawdzie nie są zjawiskami niezmiennymi, ale opornie poddają się korektom i weryfikacjom.⁷

— mimo swej globalizacji i uniwersalizacji wartości politycznych oraz rozwoju nauki o charakterze transnarodowym, zdaniem Marii Marczewskiej-Rytko powstało pole sprzyjające rozwojowi populizmu, którego twórcy i wyraziciele oferują wizje zmierzające do podniesienia jednostki ze stanu pustki i anomii, akcentują silnie identyfikację grupową (narodową) w świecie zaniku wielu źródeł normatywnych (religie). Tym sposobem populizm generuje: (1) momenty umożliwiające fragmentaryzację świata, (2) renesans religii jako czynnika spajającego społeczność etniczną lub lokalną oraz (3) derywację wartości uznawanych za międzynarodowe (powszechne).

Poszczególne kwestie kontynentalno-regionalne były przedmiotem dociekań w wystąpieniach: Andrzeja Czarnockiego, *Europa u progu XXI wieku*; Agnieszki Rybczyńskiej, *Transformacje systemów politycznych w Europie Środkowowschodniej*; Hanny Dumale, *Regionalizm wobec wyzwań współczesności*; Katarzyny Krzywickiej, *Znaczenie stosunków amerykańsko-kubańskich dla regionu Ameryki Środkowej*; Bożeny Dziemidok, *Układ sił politycznych w V Republice Francuskiej*; Andrzeja Kowalczyka, *Status prawny mniejszości narodowych w państwach byłego ZSRR*; Marka Żmigrodzkiego, *Podstawy prawne przemian systemowych w Republice Bułgarii*.

Problematyka krajowa znalazła odzwierciedlenie w wystąpieniach: Jana Szreniawskiego, *Podstawy prawne funkcjonowania partii politycznych w Polsce*; Albina Kopruckowiaka, *Szkolnictwo polskie i jego rola w podtrzymywaniu polskiej tożsamości narodowej*; Agnieszki Pawłowskiej, *Polska u progu ery informacyjnej. Społeczne warunki i następstwa zastosowań technik informacyjnych*; Włodzimierza Micha, *Konserwatywna wizja nowoczesnej Polski*; Zbigniewa Szeli, *Konstytucyjne kompetencje Rady Ministrów RP w procesie przekształceń ustrojowych*; Wiesława Tchórzewskiego, *Partie lewicowe w Polsce po 1989 roku*; Elżbiety Sawy-Czajki, *Perspektywy polskiego feminizmu*; Justyny Kowalczyk, *Kobiety wobec przemian w Polsce w latach 1989-1994*.

Referaty i komunikaty zaliczane do dwóch ostatnich grup mają charakter wyraźnie monograficzny, stąd trudno byłoby sformułować jednolite wnioski. Niemniej materiały konferencyjne będą pomocne w badaniach:

a) europeistycznych: zagadnienia integracji europejskiej, procesy transformacyjne w Europie Środkowej, problem regionalizacji wewnętrznej w Europie;

b) systemów politycznych państw europejskich, a zwłaszcza Francji i krajów Europy Środkowej i Wschodniej, m.in. problem prawnego statusu mniejszości etnicznych w państwach postradzieckich;

c) funkcjonowania podmiotów życia politycznego w III Rzeczypospolitej takich jak partie polityczne (w tym odrębnie zanalizowane partie o orientacji lewicowej) i Rada Ministrów RP;

d) wizji przyszłej Polski: konserwatywna i u progu ery informacyjnej;

e) feminizmu jako zjawiska politycznego w kontekście polskich warunków kulturowych i społecznych.

⁷ Zob. C. Maj, *Wartości polityczne końca XX wieku*, [w:] *Świat i Polska...*; E. Maj, C. Maj, *Stereotyp polityczny*, [w:] *ibidem*.

Reasumując należy stwierdzić, że wyjątkowa pojemność tematu konferencji umożliwiła prezentację, a w perspektywie również opublikowanie, ciekawych analiz i syntez dotyczących wielu problemów politologicznych czerpanych z różnych dyscyplin szczegółowych, wyodrębnianych w ramach politologii (socjologia polityki, stosunki międzynarodowe, systemy polityczne, myśl polityczna, ruchy polityczne). Nie po raz pierwszy okazało się, iż politologia jest nauką obejmującą olbrzymie i różnorodne obszary badawcze, dającą szanse stosowania różnych metod i technik, często o charakterze interdyscyplinarnym. Problem tkwi jedynie w tym na ile efekty owych badań „podstawowych” zostaną skonsumowane zarówno w badaniach „stosowanych”, jak i w działalności polityków.

Waldemar Paruch

„Demokracja lokalna w krajach Europy Środkowowschodniej, Lublin 3–4 października 1994” [sprawozdanie]

W dniach 3–4 października 1994 roku w Trybunale Koronnym na Rynku Starego Miasta w Lublinie odbyła się międzynarodowa konferencja na temat: *Demokracja lokalna w krajach Europy Środkowowschodniej*. Jej organizatorami byli: Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, Regionalny Ośrodek Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej oraz Wydział Politologii UMCS w Lublinie.

W konferencji uczestniczyli zarówno pracownicy naukowcy, jak i działacze samorządowi z Ukrainy, Białorusi, Słowacji i Polski. Pierwszy dzień obrad poświęcono wymianie doświadczeń związanych z budowaniem demokracji lokalnej, drugi — z jej umacnianiem.

Otwierając konferencję prof. Jerzy Kłoczowski, dyrektor Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, stwierdził, że nie ma demokracji bez demokracji lokalnej. Stwarza ona bowiem społeczne oparcie dla demokracji, dzięki czemu jest najlepszą drogą przeciwdziałania totalizmowi. Spoglądając z perspektywy historycznej, można zauważyć, że o rozwoju Europy zadecydowało autonomiczne miasto i autonomiczna wieś. Bogactwo krajów Europy Środkowowschodniej uwidacznia się także na poziomie lokalnym.

Pierwszy z referentów, dr Paweł Swianiewicz z Uniwersytetu Warszawskiego zaprezentował wyniki badań porównawczych, przeprowadzonych w Polsce, Czechach, na Węgrzech i Słowacji, a dotyczących określenia priorytetów w polityce władz lokalnych („Priorytety w polityce władz lokalnych: przedsiębiorczość, warunki życia czy myślenia życzeniowe”).

Kolejne referaty ukazywały doświadczenia i problemy w tworzeniu i funkcjonowaniu samorządu lokalnego w poszczególnych państwach. I tak dr Valery Rubcov, wiceprzewodniczący Rady Miejskiej Kijowa przedstawił „Perspektywy reform systemu sowieckiego w postkomunistycznej Ukrainie”, zaznaczając z jednej strony wagę reformy samorządowej w budowaniu demokratycznej Ukrainy, z drugiej zaś podkreślając jej zbyt wolne tempo.

O słabości ukraińskich partii politycznych w ogóle, a na poziomie lokalnym w szczególności, mówił dr Bogdan Wołoszyński z Kołomyi w referacie: „Rola partii politycznych w formowaniu organów samorządu terytorialnego na Ukrainie”.

Wsparciem dla ukraińskiej demokracji lokalnej jest pozarządowe Stowarzyszenie Rozwoju Demokracji i Samorządności, grupujące rady lokalne i osoby fizyczne, które stawiają sobie za cel wprowadzenie faktycznej samorządności na Ukrainie i podpisanie przez ten kraj Europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego. Funkcjonowanie tego Stowarzyszenia przedstawiła dr Natalya Szymanska-Kemere, jego dyrektor wykonawczy („Z doświadczeń w działalności SRDS w niepodległej Ukrainie”).